

УДК 355.318:355.433.4:316.776.23

І. І. Ліпатов

С. В. Бєлай

В. С. Васищев

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ПОЧАТКУ І ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Актуалізовано питання визначення проблем соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій. Проведено опитування керівного складу окремих військових частин ОТО «СХІД» з питань соціального захисту та евакуації сімей військовослужбовців під час приведення у бойову готовність і здійснення мобілізаційних заходів у військових частинах Національної гвардії України. Визначено низку відповідних проблемних питань, проаналізовано їх та обґрунтовано шляхи вирішення.

Ключові слова: соціальний захист сімей військовослужбовців, умови початку і ведення бойових дій, шляхи вирішення проблемних питань, службово-бойова діяльність, Національна гвардія України.

Постановка проблеми. Серйозні упущення у ході вирішення питань соціального захисту членів сімей військовослужбовців підтвердили те, що під час залучення військових частин (підрозділів) Національної гвардії України (НГУ) до активної фази антитерористичної операції на сході України, у подальшому – залучення до операції Об'єднаних сил (ООС), з виконанням реальних бойових завдань, участю в об'єднаних операціях, бойових діях у війні з РФ виявилася низка проблемних питань, які потребують ретельного аналізу та вирішення.

Розгляд зазначених проблемних питань, особливо соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій, а також визначення шляхів їх вирішення дасть змогу підтримувати бойову й мобілізаційну готовність з'єднань (військових частин) НГУ на рівні, адекватному виникаючим загрозам, своєчасно підтримувати і відновлювати їхню боєздатність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти бойової готовності розглядали у наукових дослідженнях такі вчені, як В. М. Бацамут, О. В. Гуляк, Г. А. Дробаха, В. В. Довбня, І. І. Ліпатов, С. Т. Полторак, М. Б. Саакян, Є. Б. Смірнов, М. П. Стрельбицький, М. І. Товма, О. М. Шмаков, С. А. Яровий; мобілізаційної готовності – науковці

Ю. В. Аллеров, Г. А. Дробаха, І. О. Кириченко, О. В. Кривенко, В. В. Крутов, С. О. Кузніченко, О. В. Лавніченко, С. Т. Полторак, М. І. Товма, О. О. Труш; морально-психологічного забезпечення бойової й мобілізаційної готовності – Г. А. Дробаха, С. Т. Полторак, Є. Б. Смірнов, М. І. Товма; морально-психологічного забезпечення підтримання і відновлення боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ – О. В. Лавніченко, М. І. Товма та інші дослідники.

Аналіз праць наведених авторів [1–6] та деяких інших науковців свідчить, що:

– проблемні питання соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій, які повною мірою впливають на бойову й мобілізаційну готовність, підтримання і відновлення боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ, у наукових дослідженнях не визначалися і не аналізувалися;

– шляхи вирішення проблемних питань соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій під час виконання завдань бойової й мобілізаційної готовності, підтримання і відновлення боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ у наукових працях не визначалися;

– з огляду на те, що бракує теоретичних розробок стосовно соціального захисту сімей

військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій під час виконання завдань бойової й мобілізаційної готовності, підтримання і відновлення боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ, немає можливості розробити практичні рекомендації та застосувати їх у практиці НГУ.

Дотепер питання соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій під час виконання завдань бойової й мобілізаційної готовності, підтримання і відновлення боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ не були предметом спеціального наукового дослідження. У наукових працях висвітлювалися іноді лише окремі аспекти цієї проблеми, хоча необхідність її глибокого розроблення викликана практичними запитами і потребами НГУ.

Це обумовило протиріччя між необхідністю якісного вирішення питання соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій та неможливістю здійснити це без визначення проблемних питань соціального захисту, їхнього аналізу й обґрунтування шляхів вирішення.

Актуальність зазначеної проблеми, недостатні її теоретичне вивчення та практичне розроблення й обумовили потребу визначити проблемні питання соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій, здійснити їхній аналіз та обґрунтувати шляхи вирішення в інтересах підтримання високого рівня бойової й мобілізаційної готовності, а також підтримання і, за необхідності, й відновлення боєздатності з'єднань (військових частин) Національної гвардії України.

Метою статті є визначення проблемних питань соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій, а також здійснення їхнього аналізу й обґрунтування шляхів вирішення.

Виклад основного матеріалу. Задля підтримання бойової й мобілізаційної готовності Національної гвардії України, підтримання і, за необхідності, й відновлення боєздатності її з'єднань (військових частин) на рівні, що гарантує адекватне реагування на загрози національній безпеці держави, відповідно до розпоряджень Генерального

штабу Збройних Сил України, наказів командувача НГУ необхідно визначити проблемні питання соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій та обґрунтувати шляхи їх вирішення.

Опитування керівного складу окремих військових частин ОТО «СХІД», які виконували завдання у районі ООС і брали участь в умовах початку і ведення бойових дій, дало змогу визначити такі проблемні питання соціального захисту сімей військовослужбовців:

– не проведено досліджень стосовно впливу на морально-психологічний стан військовослужбовців проблем, пов'язаних із соціальним захистом сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій;

– бракує планування заходів соціального захисту та евакуації сімей військовослужбовців у документах приведення у бойову готовність і здійснення мобілізаційних заходів;

– не створено системи грошового забезпечення евакуйованих сімей військовослужбовців у разі загрози ведення бойових дій;

– бракує системи зв'язку військовослужбовців із сім'ями у районах евакуації, коли немає мобільного зв'язку;

– не створено у військових частинах системи надання допомоги сім'ям військовослужбовців у разі виникнення загрози фізичної розправи над ними.

Опитування 68 слухачів оперативного факультету Національної академії Національної гвардії України й аналіз отриманих результатів стосовно проблемних питань соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій свідчить про наявність низки проблем із соціального захисту сімей військовослужбовців. Результати опитування подано у табл. 1.

Результати опитування керівного складу окремих військових частин ОТО «СХІД» та отримані дані, які наведені у таблиці, дають змогу визначити низку проблемних питань стосовно соціального захисту та евакуації сімей військовослужбовців під час приведення у бойову готовність і здійснення мобілізаційних заходів у військових частинах НГУ, а також під час підтримання і відновлення боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ. Зазначимо їх.

Таблиця – Результати опитування з проблемних питань соціального захисту та евакуації сімей військовослужбовців під час приведення у бойову готовність і здійснення мобілізаційних заходів

Питання анкети	Відповідь, %		
	«погоджуюсь»	«частково погоджуюсь»	«не погоджуюсь»
1. Чи потрібно планувати заходи соціального захисту та евакуації сімей військовослужбовців у документах приведення у бойову готовність і здійснення мобілізаційних заходів?	88	12	–
2. Чи потрібно планувати заходи соціального захисту та евакуації сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій?	94	6	–
3. Чи необхідно створити систему грошового забезпечення сімей військовослужбовців, що були евакуйовані у разі загрози ведення бойових дій?	94	6	–
4. Чи необхідно створити систему зв'язку військовослужбовців із сім'ями в районах евакуації?	76	12	12
5. Необхідно чи не доречно створювати систему надання допомоги сім'ям військовослужбовців у разі виникнення загроз фізичної розправи над ними?	76	12	12
6. Чи вплине на морально-психологічний стан військовослужбовців загроза безпеці їхнім сім'ям під час просування противника?	82	12	6
7. Чи є необхідним створення військових містечок для проживання сімей військовослужбовців з метою їхнього забезпечення?	76	24	–

1. Одержані результати опитування стосовно необхідності планувати заходи соціального захисту та евакуації сімей військовослужбовців у документах приведення у бойову готовність і здійснення мобілізаційних заходів свідчать про те, що 88 % слухачів оперативного факультету погоджуються з тим, що така проблема є і її потрібно вирішувати під час приведення у бойову готовність і здійснення мобілізаційних заходів, і тільки 12 % частково погоджуються.

2. Згідно з опитуванням на запитання, чи потрібно планувати заходи соціального захисту та евакуації сімей військовослужбовців в умовах ведення бойових дій, встановлено, що ці заходи у 94 % респондентів відповідають оцінці «погоджуюсь» і тільки у 6 % – «частково

погоджуюсь». Це свідчить про те, що такі заходи треба планувати і проводити.

3. На запитання, чи необхідно створити систему грошового забезпечення сімей військовослужбовців, що були евакуйовані у разі загрози ведення бойових дій, отримано відповіді респондентів: «погоджуюсь» – 94 %, «частково погоджуюсь» – 6 %. Одержані результати свідчать про те, що відсутність системи грошового забезпечення сімей військовослужбовців, які були евакуйовані у разі загрози ведення бойових дій, є проблемою, що потребує вирішення.

4. Відповіді на запитання, чи необхідно створити систему зв'язку військовослужбовців із сім'ями у районах евакуації, за результатами

опитування респондентів такі: «погоджуюсь» – 76 %, «частково погоджуюсь» – 12 %, «не погоджуюсь» – 12 %. Це свідчить про невирішення зазначеного питання.

5. На запитання, необхідно чи не доречно створювати систему надання допомоги сім'ям військовослужбовців у разі виникнення загроз фізичної розправи над ними, респонденти відповіли так: «погоджуюсь» – 76 %, «частково погоджуюсь» – 12 %, «не погоджуюсь» – 12 %. Результати опитування свідчать, що це питання потребує вирішення.

6. Відповіді респондентів на запитання, чи вплине на морально-психологічний стан військовослужбовців загроза безпеці їхнім сім'ям під час просування противника, були такі: «погоджуюсь» – 82 %, «частково погоджуюсь» – 12 %, «не погоджуюсь» – 6 %. Результати опитування свідчать, що це питання потребує вирішення, тому що значною мірою впливає на морально-психологічний стан військовослужбовців і бойову й мобілізаційну готовність, особливо під час підтримання і відновлення боєздатності з'єднань (військових частин).

7. На питання, чи є необхідним створення військових містечок для проживання сімей військовослужбовців з метою їхнього забезпечення, респонденти дали такі відповіді: «погоджуюсь» – 76 %, «частково погоджуюсь» – 24 %. Отримані результати свідчать про те, що потрібно створити військові містечка для проживання сімей військовослужбовців з метою забезпечення їхньої безпеки.

За результатами аналізу проблемних питань соціального захисту та евакуації сімей військовослужбовців під час приведення у бойову готовність і здійснення мобілізаційних заходів можливо визначити такі шляхи їх вирішення.

1. На рівні держави:

– поповнити територіальні центри комплектування та соціальної підтримки персоналом, що дасть їм змогу у повному обсязі виконувати покладені на них завдання і сприяти соціальному захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій;

– переглянути адміністративну відповідальність, аж до кримінальної, керівників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки за поставку у військові частини військовозобов'язаних, які не

відповідають вимогам до стану здоров'я, що спричиняє незадоволення родини;

– у період здійснення мобілізаційних заходів посилити використання місцевих теле- та радіоканалів.

2. На рівні управлінь військових частин:

– планувати заходи соціального захисту та евакуації сімей військовослужбовців у документах приведення військової частини у бойову готовність і здійснення мобілізаційних заходів;

– планувати заходи соціального захисту та евакуації сімей військовослужбовців в умовах ведення бойових дій;

– здійснювати постійне підтримування зв'язків з родинами військовослужбовців частини;

– за необхідності створити систему грошового забезпечення сімей військовослужбовців, що були евакуйовані у разі загрози ведення бойових дій;

– створити систему зв'язку військовослужбовців із сім'ями у районах евакуації, де немає мобільного зв'язку;

– створити систему надання допомоги сім'ям військовослужбовців у разі виникнення загроз фізичної розправи над ними;

– з огляду на те, що на морально-психологічний стан військовослужбовців впливає загроза безпеці їхнім сім'ям під час просування противника, підтримання і відновлення боєздатності, постійно інформувати військовослужбовців про стан справ у родині;

– за необхідності створювати військові містечка для проживання сімей військовослужбовців з метою їхнього забезпечення.

Висновки

Отже, розгляд проблемних питань соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій дає підставу зробити такі висновки.

1. Дотепер питання соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій під час виконання завдань бойової й мобілізаційної готовності, підтримання і відновлення боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ не були предметом спеціального наукового дослідження. У наукових працях висвітлювалися іноді лише окремі аспекти цієї проблеми, хоча необхідність її глибокого розроблення обумовлюється практичними запитам та потребами Національної гвардії України.

2. Результати опитування керівного складу окремих військових частин ОТО «СХІД» та отримані дані дали змогу визначити низку проблемних питань та обґрунтувати шляхи їх вирішення стосовно соціального захисту та евакуації сімей військовослужбовців під час приведення у бойову готовність і здійснення мобілізаційних заходів у військових частинах Національної гвардії України, а також під час підтримання і відновлення боєздатності з'єднань (військових частин) НГУ.

3. Реалізація (на рівні держави та управління військових частин) результатів проведеного у статті аналізу проблемних питань, які виникли, особливо соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах початку і ведення бойових дій, та визначення шляхів їх вирішення у процесі службово-бойової діяльності дасть змогу підтримувати бойову й мобілізаційну готовність з'єднань (військових частин) НГУ на рівні, адекватному виникаючим загрозам, а також своєчасно підтримувати і відновлювати їхню боєздатність.

Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на обґрунтування механізмів підвищення рівня соціального захисту сімей військовослужбовців сил безпеки і оборони України.

Перелік джерел посилання

1. Белай С., Васищев В., Ліпатов І., Бубенець А. Особливості організації соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах виникнення надзвичайних обставин. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Військові та технічні науки*. Хмельницький : НА ДПСУ, 2021. № 4 (86). С. 22–35.

2. Ветлинський С. Соціальний захист військовослужбовців в умовах проведення антитерористичної операції. *Ефективність державного управління*. 2016. № 4 (49). С. 198–205.

3. Гайдей К., Григоренко Є. Умови збройного конфлікту та права людини. Права військовослужбовців. URL: <http://surl.li/azimd> (дата звернення: 10.12.2022).

4. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594 (зі змінами).

5. Папікян А. Л. Формування системи соціального і правового захисту військовослужбовців Збройних Сил України. *Ефективна економіка*. 2017. № 7. URL: <http://surl.li/hkksx> (дата звернення: 15.12.2022).

6. Цюкало Л. В. Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України та його суть. *Ефективна економіка*. 2017. № 7. URL: <http://surl.li/hkksx> (дата звернення: 15.12.2022).

Стаття надійшла до редакції 05.04.2023 р.

UDC 355.318:355.433.4:316.776.23

I. Lipatov, S. Bielai, V. Vasyshev

PROBLEMATIC ISSUES OF SOCIAL PROTECTION OF MILITARY FAMILIES IN THE CONDITIONS OF THE BEGINNING AND CONDUCT OF HOSTILITIES

Until that time, the issues of social protection of military families in the conditions of the beginning and conduct of hostilities in solving the problems of combat and mobilization readiness, maintaining and restoring the combat capability of units (military units) of the NSU were not the subject of special scientific research. Sometimes only certain aspects of this problem were covered in scientific works, although the need for its deep development is determined by the practical needs and needs of the National Guard of Ukraine.

This caused a contradiction between the need for high-quality implementation of the issue of social protection of military families in the conditions of the beginning and conduct of hostilities and the impossibility of doing so without identifying problematic issues of social protection, their analysis and justification of ways to solve them.

The urgency of this problem, its insufficient theoretical study and practical development and necessitated the determination of problematic issues of social protection of military families in the conditions of the

beginning and conduct of hostilities, analysis and justification of ways to solve them in the interests of maintaining a high level of combat and mobilization readiness, maintaining, and, if necessary, restoring the combat capability of units (military units) of the National Guard of Ukraine.

In order to maintain the combat and mobilization readiness of the National Guard of Ukraine, to maintain, and, if necessary, to restore the combat capability of its formations (military units) at a level that guarantees an adequate response to threats to the national security of the state, in accordance with the orders of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine, the Orders of the Commander of the NGU, we have identified problematic issues of social protection of the families of servicemen in the conditions of the beginning and conduct of hostilities and justified the ways of their decision.

The results of the survey of the leadership of individual military units of the OTO "SKHID" and the data obtained, which are given in the table, made it possible to determine a number of problematic issues of protection and evacuation of families of servicemen when putting on alert and implementing mobilization measures in military units of the National Guard of Ukraine, as well as in maintaining and restoring their combat capability.

According to the results of the analysis of problematic issues of protection and evacuation of families of servicemen when put on alert and implementation of mobilization measures, the ways of their solution were determined: 1) at the state level: to equip territorial centers of recruitment and social support with personnel, which will allow them to fully perform the tasks assigned to them and promote social protection of military families in the conditions of the beginning and conduct of hostilities; revise administrative responsibility up to the criminal heads of territorial centers of recruitment and social support, for the supply to military units of military servicemen who are not responsible for the state of health, which causes dissatisfaction of the family; during the period of mobilization measures to strengthen the use of local television and radio channels; 2) at the level of management of military units: to plan measures of social protection and evacuation of families of servicemen in the documents of bringing the military unit on alert and implementing mobilization measures; plan measures to protect and evacuate the families of servicemen in the conditions of hostilities; to carry out constant maintenance of ties with the families of servicemen of the unit; if necessary, create a system of monetary support for the families of servicemen who were evacuated in the event of a threat of hostilities; to create a system of communication between servicemen and families in evacuation areas in the absence of mobile communications; to create a system of assistance to the families of servicemen in the event of threats of physical violence against them; taking into account the fact that the moral and psychological state of servicemen is affected by the threat to the safety of their families, when advancing the enemy, while maintaining and restoring combat capability, to constantly inform servicemen about the state of affairs in families; if necessary, create military towns for the families of servicemen to live in order to ensure their safety.

Keywords: *social protection of servicemen's families, conditions for the initiation and conduct of hostilities, ways of solving problematic issues, service and combat activities, National Guard of Ukraine.*

Ліпатов Іван Іванович – заслужений працівник освіти України, кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0002-6931-6682>

Бєлай Сергій Вікторович – доктор наук з державного управління, професор, заступник начальника навчально-методичного центру – начальник відділу методичного забезпечення навчального процесу Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0002-0841-9522>

Васищев Володимир Сергійович – кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0001-9042-404X>